

Született 1926-ban,
író, rendező.

Párizs ítélete (1972)
című prózakötetén kívül
számos dráma szerzője.

Egy drámai jelenet megírásával bajlódtam éppen; az összpontosítás burkát fokozott hangerővel szaggatta fel a csengés. Párat léptem, felvettem a kagylót.

— Itt Krucsai Béla — mondta Krucsai Béla abban a biztos tudatban, hogy e pusztá bejelentéssel is meglepetést okoz. S valóban így volt. Meglepetten „halló”-ztam.

A névvel együtt nyomban kirajzolódott Krucsai majd félévszázad előtti, tizennyolc éves képe. Láttam őt közben párszor, ám e futó benyomások nem tudták átfedni az ifjú arcot, amelyet — gimnáziumi osztálytársak lévén — majd minden nap láttam, nyolc éven át.

— Te vagy az, János?

— Én, igen, persze.

— Ma éjszaka Goldfarb Micivel álmodtam s ő azt kérdezte tőlem: miért nem tartunk érettségi találkozót?

Mielőtt bárki félreértene és koedukációs iskolának vélne a mi hajdani gimnáziumunkat, tisztáznom kell, hogy Goldfarb Mici nem leány, hanem egy göndör, pirospozsgás fiú volt, akinek még érettségi táján is nőiesen mutált a hangja. S a „Mici” az ő gúnyneve volt, a szokásos iskolai, rajtuk-ragadós. Amitől még nyolcvanévesen is „Kacsá”, „Piskóta”, „Bihalos”, vagy elhantolása után is „Mici” az ember.

De milyen meghittten micizi őt Krucsai! Mintha bizony kedvelte volna Goldfarb Micit, azaz Györgyöt... holott nem, csöppet sem. Az ilyen Goldfarb Györgyöket ő bizony inkább utálta a maga kiszámított, végleges módján, szinte személytelenül. Ami tán még rosszabb, mint a szenvedélyes, személyre szóló gyűlölködés.

Vagy ne válogassunk a gyűlölködés fajtáiban?

Goldfarb György a magyar nyelv és irodalom tanára lett. Magyar nyelvet és irodalmat tanított idehaza, aztán Etiópiában, Szómáliában, majd Egyiptomban is. Az Afrikában töltött évek kezdték ki egészségét, hja van aki belerokkan az ottani klímába. A munka azonban roppant fontos és érdekes volt, csak akkor tért haza, amikor már nem bírta tovább és nemsokára el is temették.

Ha most Krucsai álmában megjelent, hát olyan tartományból érkezett, amelyről mi halandók bizony édes-keveset tudunk. Hogy a magam síkjáról nehéz az ő indokait követnem, azt tudtam, mégis furcsálltam, hogy megjelenés céljára éppen Krucsai álmát választotta! Mi dolog ez tőle? Miféle szeszélyből sugall nekünk érettségi találkozót, amikor 44-es érettségink óta már összehoztunk néhányat! Soha még azoknál csikorgóbb, kényszeredettebb találkozásokat!

Az egyik Bergen-Belsenből jött vissza, a másik a hunyadi pánccélosoktól szerelt le nemrég, a harmadiknak hűgát gyalázták meg az

oroszok... és már előtte is, milyen hosszan ki nem állhattuk egymást! Bordás Totya például zászlókat tűzködött a térképbe, amint a német hadigépezet előre haladt. (Ezt aztán abbahagyta. A visszautat már nemigen zászlózza az ember.)

Még öregebb hiba volt, hogy az osztály többsége békén megfért a gondolattal, hogy társai közül néhányat, amint mód lesz rá, a kefebajszos Gyilkos ki fog írtani. Legyen hát, ha lennie kell. A történelemnek, ugye, sodra — tehát hordaléka is van. És lett is bőven.

Ezen az első, negyvenkilences találkozáson, Krucaiék csöndesen, kicsit verten üldögéltek, mint afféle háborús vesztesek, akik a békét is kezdik elveszíteni. És el nem hitték volna, hogy azt már velünk együtt veszítik el.

Nem diadalmaskodtunk mi ez alkalommal sem, hogyan is tehetünk volna annyi szomorúság és vérveszteség után; ám a régi ellen-szenvек csak ott parázslottak közöttünk. Krucaiék rühellték már az egész hitlerájt, de ettől sem tudtak bennünket jobban kedvelni, akik ketten ültünk ott Goldfarb Micivel. A többi mőzeshitű osztálytárs odalett, vagy szétfutott a nagyvilágba. Nem siettek haza találkozóra azokkal, akik semmiben úgy, mint a német csodafegyverben nem bíztak s elvontan, de ha kellett személyes éllel is, az ismert eredménnyel uszítottak.

És — láthatatlanul — ott ült közöttünk s „beleivott poharunkba” Decker Emil, akit pártszolgálatosként akasztottak fel nyomban a háború végén... az örökös bukdácsoló, mindig udvarias és csöndes Deka... aki még csak igazi fajgyűlölő sem volt. Hirtelen vadult be, tán azért, mert sosem értette, amit mi többiek beszéltünk. Ott ácsorgott a kör szélén, az ajkunkat leste, ahonnan oly szaporán peregetek ki a számára megfoghatatlan dolgok. És szenvedett, pusztult. Mert minden érthetetlen fogalom jól érthetően azt közölte vele: „Hülye vagy te ehhez s mindig is hülye maradsz, Emil!” Nem a sárgacsilagosok bősztítették őt igazán, hanem a jelesek, a fürgeagyúak, akik húsz perc alatt írták meg a magyar dolgozatot, s a további húszban, gyenge közepesre, hogy hiteles legyen, az övét...

Olyankor ő hálás szívvvel köszönte, de úgylátszik ettől is csak tovább nyomorodott... és nem volt nehéz elképzelnem őt, amint tört hangján üvöltve rugdalózik a nyilas ház pincéjében s fegyverével mindenekelőtt agyakat ront a Dunaparton. Aztán elcsöndesedve áll bírái, majd a hóhér elé és még mindig nem érti: miért történt s történik vele mindez?

Készséges tartását ma is látni vélem, ahogyan ítéletét hallgatja s próbálja kibogozni.

Ám mindezekről akkor is, azóta is mindig csak hallgattunk. És mert az ilyesmikről óriásiakat kell hallgatni ahhoz, hogy semmi lényeges fel ne bukjon, hát — országos hagyomány szerint — óriásiakat hallgattunk. Idétlen csínyek felemlegetésével töltöttük az időt, „emlékszel, mikor...?” felütéssel kezdődő alpárbeszédbe vesztünk. A bombázás, a szárazbab fogyasztás keserves gyakorisága s a többi sú-

lyos, valódi veszteség szóbakerült ugyan... de csupán a „szenvedtünk azért mi is” társasvetélkedő részeként. Ellensúly gyanánt.

S később, amikor a kezdettől elbarmolt kommunista kísérlet mindannyiunkat leple alá vont, akkor is hasonló hangulatok közt üldögéltünk. Krucsai, Stoller Miklós, hunyadiánus, a cafrangosszájú Totya, valamint Donát, Varsányi, Suhajda és Pittner — valahányan úgy tekintettek ránk Micivel, mintha az egész veres hajcihőt nekünk köszönhetnék. Hogy, ugye, most nekik pokol az életük, a miénk meg édenkertje — legyen hát elég a hallgatag neheztelésből, büntudat elvárásból, igazán kvittek lehetünk.

Akkor határoztam el, hogy több érettségi találkozóra nem megyek. Tanáraink lassan kihálnak közülünk, bennünket alattomos módon, nagyapányivá vénít az idő. Mit araszoljunk nyájas mondatokkal a közöttünk ásítózó betemetetlen gödrök, árkok, ki nem beszélt dolgok mindenféle szakadéka felett?

Mici elindult Afrikába és hazajött meghalni. Én odahaza rágtam a tollam s inkább lenyeltem volna, mintsem hogy közös emlékeink elfakult nyomátán kérődzem. Hiszen legtöbbet már úgyis csak azt tartja életben, hogy múlt alkalmakkor is felemlegettük őket.

A kesernyés „kivel mi lett?” játékra tértünk. Krucsai, a találkozó leendő szervezője, főként a mőzeshitűek felől érdeklődött nálam, mintha én bizony őrizőjük volnék... olyanokat is említett, akik csak futólag jártak velünk, jobban számontartotta őket, mint én... valószínű kései nyomozást folytatott e rég elveszettek ügyében, akiknek már a koponyája is szanaszét gurult.

Egyszer, réges-régen, azt kértem tőle: ugyan írná le nekem a Miatyánk szövegét, mivelhogy az oly gyönyörűségeken szép imádság. Azt válaszolta — szigora még itt a fülemben — : „Ha van benned becsület, elállsz ettől a kívánságodtól!”

Soha, tán még lényegtelen kérdés sem akadt, amelyben mi egyetértettünk volna. S mégis, mintha valami újkeletű melegség, összhang féle motoszkált volna közöttünk a vonalban.

Töprengtem: Goldfarb Mici műveli velünk mindezt? És mi okból? Ő mindenféle ütközést került s amikor kerülni már nem lehetett, hát elszenvedte őket. De mindig békülékeny maradt, erősen élt benne egy higgadt, bölcs békéltető.

Vagy Krucsai (alias Kacsa) unta volna meg az elhallgatások, mellébeszélések sivatagos egyhangúságát s a dolognak ez a megelégedése öltött formát az álmába férközött Miciben?

Félő, hogy a mindent feloldó, megtisztító szavak idejét lekésztük... de agyunk még viszonylag ép, gondolkodni képes. Talán mégsem kéne a bordás totyák „főzelékszerű” szeme párijától mindig elnémulni, vagy lényegtelenre fordítani a beszédet! Mielőtt azokra az árnyas utakra széthordanának, tán elhangozhatna közöttünk az első s utána a többi emberi szó!

És az sem olyan rettentően fontos: ki szólal meg elsőnek?